

УДК 630.1

Делеган І. В., Делеган І. І.

СВИНЯ ДИКА (*SUS SCROFA*)

В АНТРОПОГЕННОМУ ЛАНДШАФТІ

Вступ

Перші види диких свиней з'явилися на Землі близько 60 мільйонів років тому. Викопні *Cebochoerus*, *Palaeochoerus*, відомі з еоцену та олігоцену, ймовірно, і були предками рецентних свиней. Сучасна свиня дика, або кабан (*Sus scrofa* L., 1758) у систематичному відношенні належить до роду справжні свині, родини свинячих ряду парнокопитних ссавців. Ареал її охоплює помірні та південні райони Євразії та Північну Африку. На теренах України свиня дика зустрічається в усіх областях та автономній республіці Крим [1–4].

Матеріал і методика

Мета даної роботи – на основі порівняльного аналізу літературних джерел, матеріалів, зібраних під час наукових відряджень до зарубіжних країн та власних досліджень охарактеризувати деякі особливості поширення свині дикої в сучасному антропогенному ландшафті.

Результати досліджень

У наш час, під впливом абіотичних, біотичних та антропогенних чинників ареал та чисельність свині дикої зазнають суттєвих змін. Наприклад, в Україні поголів'я свині дикої становило: в 1979 р. – 57850, в 1989р. – 55560, в 1997р. – 40479, а в 1999 р. в системі Держкомлісгоспу обліковано всього 14200 особин, при цьому щорічні обсяги добування сягали відповідно: 6330, 7690, 1445 та 760 особин [1–4].

Найвищою чисельністю та добуванням свині дикої в 1999 р. відзначалися управління лісового господарства Житомирської (2450/135 особин), Рівненської (1285/148) і Волинської (925/142), а найменшою – Дніпропетровської (46/10), Кіровоградської (62/6) і Миколаївської (76/12) областей. Як видно з цих даних Держкомлісу, за останніх 20 років чисельність поголів'я свині дикої суттєво зменшилася.

Водночас свиня дика, у сучасному антропогенному ландшафті ряду країн демонструє своєрідний феномен (тобто виняткове, незвичайне, рідкісне явище), який проявляється в освоєнні нею нових місць проживання та різкому збільшенні чисельності.

Зокрема, в Австрії на початку 60-х років щорічно добували 1500–3000 кабанів, а наприкінці 90-х, незважаючи на спорадичне поширення цих тварин в центральній та західній частинах країни, обсяги добування перевищили 12000 голів в рік [9].

В Польщі впродовж мисливського сезону 1998/1999 років добуто 68800 кабанів, що на 21 % більше у порівнянні до сезону 1997/1998 років. За результатами обліків проведених в 1999 році у цій країні нараховується 87000 особин свині дикої, а добування в 1999/2000 роках сягнуло 83 000 голів [5].

В Словаччині, де оптимальною вважається весняна чисельність на рівні 10000 особин, взимку 1997/1998 років добуто 12207, а весною обліковано 20500 особин свині дикої. На теренах Угорщини за 30 років добування свині дикої зросло з 3900 до 46700 голів, тобто в 11,9 рази. Водночас збитки заподіяні свинею дикою сільському господарству збільшилися з 3 до 570 мільйонів форінтів [9].

Та найбільш виразно феномен свині дикої простежується в Німеччині [6-9]. В країні, яка за площею на 25 % менша від України, загальна чисельність тварин даного виду сягнула одного мільйона, а середньорічний обсяг добування перевищив чотириста тисяч особин. Німецькі мисливці невдовзі добуватимуть кабанів неменше ніж зайців. Проте, так було далеко не завжди. Наприклад, впродовж мисливських сезонів 1935–1939 рр. на теренах землі Баден-В'юртенберг середньорічний обсяг добування свині не перевищував 300 особин, а через 40 років (в сезон 1976/77 рр.) було впольовано 2785 особин. Ще через 20 років (1996/97 рр.) у цій же області добуто 30998 кабанів, тобто за 60 років середньорічний обсяг добування свині дикої збільшився більш ніж у 100 разів.

Заслуговує на увагу той факт, що найбільше свиней добуто в північно-західних районах, поблизу міст Тюбінген, Тютлінген та Фрайбург. Південно-східні ж райони області й надалі залишаються відносно слабо заселеними свинею дикою. Подібне поступове зростання чисельності поголів'я свині дикої має місце в Баварії, де на початку 70-х років добували до 3000 голів, а в рекордному сезоні 1999/2000 років – 33000 особин. Через нерівномірне розселення кабана найуспішнішим було полювання в районі міст Мільтенберг та Майн-Спесарт.

Багаточисельною стала свиня дика навіть в міських лісах Берліна. Жителі столичного міста жартують, що тут за кожним деревом є щонайменше по одному кабану. Райськими куточками для свиней стали колишні «смуги смерті», в густих заростях яких виводиться молодняк. Незважаючи на складність полювання в околицях Берліна в сезон 1999/2000 років здобуто 1747 кабанів.

В Гессені, найбільш лісистій області Німеччини, у 70-х роках добували 5–7 тисяч, у 80-х — 9–11 тисяч, а в сезон 1996/97 років — 44 тисячі кабанів. В окремих осередках (Шварцвільдрінг, Асерне Ганд) результативність полювання збільшилася з 16 особин в сезон 1978/1979 років до 1600 голів в – 1999/2000 років. Від 10 до 20 голів кабана на 1000 гектарів угідь добувають в гірських лісах Північної Вестфалії. У цій області рекордну кількість кабанів – 25000 добуто в 1993/1994 роках. В класичних, для свині дикої, угіддях Нижньої Саксонії в 1999/2000 рр. добуто 39581 кабанів, а на теренах землі Бранденбург – майже в два рази більше – 69000 особин. Великі обсяги добування кабанів в сезон 1999/2000 років спостерігалися також в областях Макленбург (45000), Рейнланд (43216), Тюрінгія (23972) та інших.

Порівнявши загальну кількість кабанів, здобутих за сезон 1999/2000 років, з площею країни, побачимо, що у Німеччині на кожній тисячі гектарів щорічно добувають більш ніж 11 кабанів, а у розрахунку на 1000 га лісових земель пересічно – 38 особин (від 13 у Баварії до 90 голів у Мекленбурзі). Доречно зауважити, що в окремих областях Німеччини свиня дика практично відсутня. Наприклад, на територію землі Бремен вона взагалі не заходила до 1995 року, пізніше стали з'являтися поодинокі особини, яких відразу ж здобували, оскільки дана область не призначена для розведення кабанів. Схожа ситуація має місце на теренах землі Гамбург, де щорічно добувають не більше 10–20 особин.

Постає питання, завдяки чому даний вид здатний протистояти несприятливим екологічним чинникам (суворі зими і холодні весни), хворобам (гельмінтози, які в окремі роки вражають до 75 % звірів, чума тощо), процесам руйнування біотопів виду внаслідок інтенсифікації господарської діяльності людини (осушувальні меліорації, обробіток землі, забруднення природного середовища пестицидами і мінеральними добривами, в агроценозах – знищення тварин під час сільськогосподарських робіт технікою, випасання худоби тощо), надмірному добуванню і браконьєрству?

На думку Б. Штокера [6], феномен свині дикої став можливим унаслідок високого приросту поголів'я, який нерідко перевищує 130–160 % від загальної чисельності цих тварин. Експансивна стратегія й успішне протистояння популяцій свині дикої антропогенній трансформації біогеоценозів зумовлюється багатьма чинниками, серед яких далеко не останнє місце посідають біологічні та екологічні особливості виду.

Так, завдяки одній тільки всеїдності свиня здатна легко переходити з одного виду кормів на інший, що у свою чергу забезпечує їй високу трофічну пластичність. До того ж практично у всіх екосистемах є достатня кількість природних кормів, а в сільськогосподарських угіддях, окрім висококалорійного корму, тварини знаходять надійний прихисток.

Впродовж літа великі череди свиней живуть на кукурудзяних полях, площа яких в Німеччині становить 1,6 мільйона гектарів. Загальна площа сільськогосподарських угідь в країні складає 20,4 мільйона гектарів, тобто 57 %. Відносно висока лісистість країни – 30 %, також суттєво покращує умови життя свині особливо в роки з добрими урожаями жолудів, горішків бука тощо. При необхідності, у пошуках корму, тварини можуть здійснювати міграції на відстань до 250 кілометрів. М'які, майже безсніжні зими зменшують смертність молодняка, позитивно впливають на виживання тварин і дозволяють свині дикій поступово заселяти навіть гірські ліси [6–8].

Важливу роль у збільшенні чисельності поголів'я цих тварин відіграють також біотехнічні заходи й зокрема регулярна підгодівля. Освоївши нові місця перебування та феноменально збільшивши чисельність поголів'я “інтелігентний” (інтелігентний – обізнаний, тямущий, розсудливий) ссавець створив низку проблем, які здебільшого проявляються у конфліктних ситуаціях що виникають між інтересами мисливців лісівників та виробників сільськогосподарської продукції.

Найінтелігентнішим свавцем свиню дику назвав Конрад Лоренц, лауреат Нобелівської премії, батько етології.

Для розв'язання проблем, пов'язаних з надмірно високою чисельністю кабанів, в Німеччині розробляються спеціальні програми, які включають оптимізацію вікової та статеві структури популяції шляхом інтенсивного полювання, зменшення щільності населення тварин до 20 особин на 1000 гектарів, й пільги щодо сплати членських внесків та інших платежів мисливців, власників і користувачів угідь.

В Україні, де чисельність свині дикої в 25, а обсяги добування – в 200–300 разів менші, ніж в Німеччині, проблема діаметрально протилежна: як збільшити щільність населення свині дикої до 10–20 особин на 1000 га угідь?

Література

1. **Бондаренко В. Д., Делеган І. В., Татаринів К. А. та ін.** Мисливствознавство. – К.: НМК ВО, 1993. – 200 с.
2. **Делеган І. В.** Новий спосіб бонітування мисливських угідь Українських Карпат // Лісовий і мисливський журнал. – 2000. – №2. – С. 26–27.
3. **Шадура М. В.** Угіддя багаті, якщо там править порядок // Лісовий і мисливський журнал. – 1999. – № 2-3. – С. 32–35.
4. **Delehan I., Shadura M.** Hunting resources in Ukraine. 2-nd International Wildlife Management Congress. Wildlife, Land and People: Priority for The 21st Century 28 June – 2 July 1999, Hungary. – Gödöllo, 1999. – P. 46.
5. **Bresinski W., Brylinski R., Kamieniarz R., Panek M.** Sytuacja zwierzyny w Polsce. Wyniki monitoringu. // *Lowiec Polski*. – 2000. – № 2 (1845). – S. 14–15.
6. **Burkhard S.** Schwarzwild in Deutschland. 400000 bundesweit. Die Pirsch. Magazin für Jagd. Wild. Natur. – 2000. – № 21. – S. 8–13.
7. **Goergen R.** Feinschmeckern auf der Fährte. Die Pirsch. Magazin für Jagd. Wild. Natur. – 1999. – № 13. – S. 7–10.
8. **Heilen P.** Schweinepest. Die Pirsch. Magazin für Jagd. Wild. Natur. – 1999. – № 26. – S. 25.
9. **Forejtek P.** Chov cerne zvere na Slovensku – Levice 1999 // *Myslivosť. Straz myslivosti*. – 1999. – № 6. – XLVII (LXXVII). – S. 6–8.

Summary

Wild boar (*Sus scrofa*) in anthropogenic landscapes. — Delehan I. V., Delehan I. I. — Trends in changes of wild boar number in anthropogenic landscapes of some European countries (Ukraine, Austria, Poland, Slovakia, Hungary, Germany) are analysed on the base of literary data and original investigations. In Ukraine, contrary to other countries, population abundance of wild boar is decreasing. In Ukraine number of wild boars is in 25 times less than in Germany, level of boars as hunting prey is in 200–300 times less than in Germany as well.